

Eserin bir nüshasının Bodleian Library'de bulunduğu kaydedilmektedir (İA, X, 63). Safiyüddin'in "muğni" ve "nüzhe" adıyla kanuna benzeyen iki saz icat ettiği, devrinde dillerden düşmeyen 130 adet eser bestelediği kaynaklarda belirtilmektedir. *Kitâbü'l-Edvâr*'da bu bestelerinden ebced harf notasıyla yazdığı iki adet savtı günümüze ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Safiyüddin el-Urmevî, *el-Edvâr fi'l-müsikâ* (nşr. Gattâs Abdülmelik Haşebe), Kahire 1986, neşredenin girişi, s. 33-38; ayrıca bk. Mahmûd Ahmed el-Hifnî'nin yazısı, s. 3-32; İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahîrî*, Kahire 1317, s. 297-298; İbnü'l-Fuvâtî, *Telhîşu Mecma'î'l-âdâb* (nşr. Mustafa Cevâd), Dimaşk 1965, X, 556; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, X, 310-312; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, Bulak 1299, II, 411; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 295, 575; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 227-229; a.mlf., *The Sources of Arabian Music*, Leiden 1965, s. 48-49; a.mlf., "Safiyüddin", *IA*, X, 63-64; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 906-907; B. R. d'Erlander, *La musique arabe*, Paris 1949, V, 396-397; Abbas el-Azzâvî, *el-Müsika'l-İrâkıyye fi 'ahdi'l-Moğul ve'l-Türkân*, Bağdad 1370/1951, s. 22-34; Nâcî Ma'rûf, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Müstanşırıyye*, Kahire 1396/1976, I, 168-172; Âdil el-Bekrî, *Safiyüddin el-Urmevî*, Bağdad 1978, s. 29-33; O. Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music A.D. 1250-1300*, Oxford-New York 1978, s. 79-142; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writings*, München 1979, s. 309-312; Mehmet Nuri Uygun, *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l-Edvârî*, İstanbul 1999; İsmâil Pür, "Safiyüddin Urmevî", *Dânişname-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381, III, 617; Süreyya Agayeva, "Te'sîr-i Kitâb-ı Edvâr-ı Urmevî ber Risâleha-yî Qadîmî ve Mu'âşır-ı Müsîkî Âzerbâyçân ve Türkiye", *Mecmû'a-i Makâlât-ı Hümâyiş Beyne'l-mileli Safiyüddin Urmevî* (haz. Ahmed Sadrî), Tahran 1384, s. 195-205; Mahmûd Ahmed el-Hifnî, "Safiyüddin el-Urmevî el-Bağdâdî", *'Âlemü'l-fîkr*, V/1, Küveyt 1975, s. 283-302; Gulâm Hüseyin Beydîlî, "Büzürgan-ı Âzerbâyçân: Urmîyeli Safiyüddin Hakkında Bir Nice Söz", *Varlık*, sy. 10, Tahran 1980, s. 47-52; Abdülcebbâr Mahmûd es-Sâmerrâî, "Safiyüddin Urmevî müceddidü'l-müsika'l-Abbâsiyye", *el-Mevrid*, XIII/4, Bağdad 1984, s. 127-129; E. Neubauer, "Şafî al-Dîn al-Urmawî", *EP* (İng.), VIII, 805-807; Nuri Özcan, "Osmanlılar'da Müsîkî", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, III, 209-211; Hüsnü el-Harîrî, "el-Urmevî el-Bağdâdî (Safiyüddin 'Abdü'l-Mü'min)", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 1998, I, 943-944.

MEHMET NURI UYGUN

SAFKA (الصفاة)

Akid anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "ses çıkaracak şekilde vurmak, (taraf) alışı sırasında ellerini hızlıca birbirine vurmak" anlamına gelen **safk** kökünden türeyen **safka**, ticarî işlemlerde

ve siyasî muahedelerde bağlayıcılığı şekli olarak göstermek üzere âdet haline gelmiş olan el sıkışma uygulamasını ifade etmektedir. Ancak safka zamanla satım başta olmak üzere kira, nikâh gibi işlemleri içine alacak şekilde akid terimiyle eş anlama sahip bir terim haline gelmiştir. Bununla birlikte safka daha çok akid bütünlüğü / bölünmezliği (ittihâdü's-safka) ve bir akid içinde iki akid yapılması (safkatân fi safka) konularında öne çıkmaktadır.

Akid bütünlüğü, İslâm hukukunda üzerinde ittifak edilmiş bulunan kabulün icaba uygun olması ilkesinin bir gereğidir. Buna göre karşı tarafın fiyatı ya da satılan malı bölme, azaltma veya çoğaltma şeklinde icabı değiştirerek kabul beyanında bulunması, yine taraflardan birinin birden fazla olması halinde birinin icap veya kabulüne diğerinin katılmaması icap-kabul uygunluğuna, dolayısıyla akdin oluşmasına engel olur. Bunun dışında bazı durumlarda akdin bölünmesi câiz görülmüştür.

1. Satışı câiz olanla olmayan şeylerin aynı akde konu olması. a) Sirke ile şarap, helâl et ile murdar et (meyte) gibi mütekavvim mal ile mütekavvim olmayanın birlikte sözleşmeye konu edilmesi. Bu durumda Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre akid bölünür ve satımı câiz olan kısım hakkında akid sahih, câiz olmayan hakkında ise bâtil olur. Ebû Hanîfe ve Mâlikîler'e göre ise haramın helâle karışması ya da helâl kısmın fiyatının bilinmemesi sebebiyle akid bütünüyle bâtil olur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre pazarlık esnasında her birine ait fiyatın ayrı ayrı belirtilmesi durumunda her biri ayrı akid olacağı için akidlerden biri sahih, diğeri bâtil olmak üzere bölünebilir. b) Satıcının kendi mülkiyetindeki mal ile başkasının mülkiyetindeki birlikte sözleşmeye konu etmesi. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre başkasına ait bir malı izinsiz satmak bâtil olduğu için akid bölünerek sadece câiz olan kısım bakımından sahih olur. Hanefî ve Mâlikîler'e göre ise akid satıcının kendi mülkiyetindeki kısım hakkında re'sen, diğerinin mülkiyetine denk gelen kısmında ise sahibinin iznine bağlı olarak sahihtir. c) Hayvanın, karnındaki yavruyla birlikte satılması gibi bilinenle bilinmeyenin birlikte akde konu edilmesi. Bu durumda akdin bölünmeyip bâtil olacağı hususunda ittifak vardır. 2. Satışı câiz olan aynı ya da farklı şeylerin aynı akde konu olması. Bu durumda Mâlikî ve Hanbelîler'e göre sadece malın bir kısmının eksik, kusurlu ya da başkasına ait olduğunun ortaya çıkma-

si halinde alıcı malın tamamını geri verebilir veya kalan kısmı -Mâlikîler'e göre yarıdan fazla olmak şartıyla- ona denk gelen bedelle kabul ederek akdi bölebilir. Şâfiîler'e göre malların fiyatlarının ayrı ayrı belirtilmiş olması şartıyla aynı sebeplerle akdin bölünmesi câizdir. Hanefîler'e gelince, Ebû Yûsuf ve Muhammed fiyatların ayrı ayrı belirtilmesi halinde sebepli veya sebepsiz akdin bölünebileceğini kabul ederken Ebû Hanîfe fiyatlarla birlikte ayrı ayrı satış ifadesinin de kullanılmış olmasını şart koşmuştur (*Mecelle* Ebû Hanîfe'nin görüşünü esas almıştır, md. 177-180). 3. Tarafların (satıcı-alıcı) birden çok olması. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre malın bir kısmının kusurlu çıkması ya da alıcıların muhayyer olması halinde alıcı ve satıcılardan birine ait hisse reddedilerek akid bölünebilir. Sadece kusur sebebiyle akdin bölünmesini kabul eden Mâlikîler'e göre tarafların kendi aralarında ticaret ortaklığı bulunmaması şarttır. Hanefîler ise tarafların sayıca çok olmasını akdin bölünmesi için yeterli görmez (ayrıntılar için bk. Şirbînî, II, 40-42, 60; Buhûfî, III, 176-180; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, V, 147-149; Bilmen, VI, 32-36, 53, 75).

Bir akid içinde iki akid yapılması Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır (*Müsned*, I, 398; Tirmizî, "Büyû", 18). Bu hadiste yasaklanan akdin mahiyeti İslâm hukukçular tarafından birkaç şekilde yorumlanmıştır. 1. Peşin ve veresiye fiyatı ya da farklı fiyatları bir arada söyleyip alıcının kabul ettiği fiyatı açıkça belirtmeden malı almayı kabul ettiği akid. Böyle bir akid içerdiği bilinmezlikten dolayı cumhura göre bâtildir. Tâbiinden Tâvûs b. Keysân ve Hammâd b. Ebû Süleyman'a göre akdi takiben ödeme yapmadan ayrılan alıcı zimnen veresiye almayı kabul etmiş olacağı için bu tür bir akid yapmada sakınca yoktur (İbn Kudâme, IV, 314). 2. Satış, karz, kira, nikâh gibi farklı akidleri bir araya toplayan akid. a) Eğer biri diğerini gerektirecek şekilde şartlı olarak yapılmışsa faiz şüphesi veya ihtiyaç sahiplerini sömürmeye yol açabileceği gerekçesiyle çoğunluk tarafından câiz görülmez. b) Biri diğerinin şartı olmadan iki farklı akid bir arada yapılmışsa fakihlerin çoğunluğu bunu kural olarak câiz görür. 3. Vadeli satılan bir malın peşin para karşılığında daha düşük bir bedelle geri satın alınması. Bu tür sözleşmeler faiz şüphesi sebebiyle çoğunluk tarafından câiz görülmemiştir (bk. İNE).

Akdin bütünlüğünün korunması ve iki akdin bir arada yapılmasıyla ilgili hadisler ve İslâm hukukçularının bu konudaki ih-

tiyatlı yaklaşımları incelendiğinde faizden, belirsizlikten, haksız kazançtan sakındırma ve zayıf tarafı korumanın amaçlandığı görülür. Bu sebeple söz konusu endişelerin bulunmadığı ya da uzak bir ihtimal olduğu durumlarda cevaz verme eğilimi güç kazanmıştır (ayrıca bk. AKİD; BEY').

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "şfk" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "şfk" md.; *Müsned*, I, 398; Şâfiî, *el-ʿUm*, III, 61; IV, 24; VI, 196; Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 3, 8, 54; XIV, 28; Kâsânî, *Bedâ'i*, V, 136-137, 145-146, 158, 286-289; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1994, IV, 237, 308-317; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, II, 6, 15, 31, 40-42, 60; Buhûti, *Keşşâfü'l-kunâf*, III, 176-180, 193, 218, 225-226; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halîl*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), V, 72-73, 81, 147-149; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, V, 151-153, 179-180; *Mecelle*, md. 55, 177-180, 225-229, 336-355; Billmen, *Kamus*², I, 273; VI, 19-20, 32-36, 53, 75, 86-87; M. Yûsuf Mûsâ, *el-Emvâl ve nazariyyetü'l-ʿağd fi'l-fikhi'l-İslâmî*, [baskı yeri yok] 1987 (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 256-257, 442, 447, 493-494; Burhan Erkuş, *İslam Hukukunda Hukuki İşlemlerin Şarta Bağlılığı* (doktora tezi, 2005), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 150-198; Mawil İzzî Dien, "Şafka", *El*² (İng.). VIII, 818; "Bey'atâni fi bey'a", *Mv.F*, IX, 264-273; "Tefrih", a.e., XIII, 86-92; "Şafka", a.e., XXVII, 42-44.

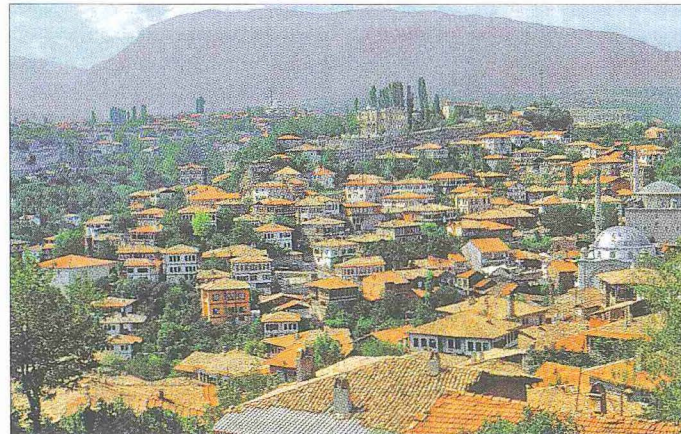

OSMAN ŞAHİN

SAFRANBOLU

Karabük iline bağlı ilçe merkezi, tarihi kasaba.

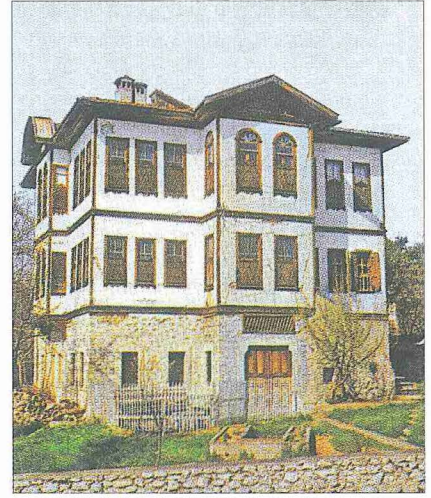
Karadeniz bölgesinin batı bölümünde Karabük'ü Kastamonu'ya bağlayan yol üzerindedir. Araç suyuna karışan Gümüşdere'nin meydana getirdiği 70-80 m. derinliğinde kanyon biçimindeki dar vadinin iki tarafında yer alır. İskân merkezi olarak tarihinin Eskiçağ'a kadar gittiği belirtilir. Kasaba bugünkü şeklini Osmanlı döneminde kazanmıştır. Kasabanın adının nereden geldiği konusu tartışmalıdır. XIX. yüzyılda böl-

Safranbolu'nun tarihi kısmından bir görünüş

geyi inceleyen Ramsay, Paflagonya'daki Hadrianopolis şehrinin Safranbolu olabileceği üzerinde durmuş, ayrıca eski kaynaklarda geçen Germia-Theodorias'ın da burası olma ihtimalini ileri sürmüştür. Ancak Hadrian / Safran benzetmesinden yola çıkarak ilk görüşünü öne çıkarmıştır. Bununla birlikte Ortaçağ kaynaklarında adı geçen Dadibra adlı antik yerleşmenin Safranbolu olduğu yolundaki görüşler genel kabul görmüştür. Türkler tarafından buraya Zalifre denmiş olması Dadibra / Zalifre benzeşmesi dolayısıyla Dadibra tezini kuvvetlendirmiştir. Fakat kasabanın bugünkü adı olan Za'feran / Safran'ın Zalifre ile bir ilgisi yoktur. XV. yüzyıl müelliflerinden Yazıcıoğlu Ali'nin *Selçuknâme* tercümesinde Zalifre / Zilifre'ye Burglu / Burgulu denildiği belirtilir. XIV. yüzyılın ikinci çeyreğinde İbn Battûta burayı Borlu adıyla zikreder. Osmanlı döneminde de Borlu veya Taraklıborlu diye anılmıştır. Kasabanın bugünkü adının dayandığı Za'feranborlu ismi XVI. yüzyılın sonları ve XVII. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış olmalıdır. Kasabaya adını veren za'feran / safran bitkisi bölgede bol miktarda yetiştirilir.

Kasabanın antik tarihi konusunda bilgi yoktur. Eğer Ramsay'ın tahminleri doğru ise buranın kanyona bakan kaleden ibaret küçük bir askerî istihkâm olduğu düşünülebilir. Muhtemelen bu kale Geç Roma ve Erken Bizans döneminde ortaya çıkmıştır. Bulunduğu güzergâhın önemi dolayısıyla zamanla sivil nüfusun yerleşimine açılmıştır. Dadibra, 592'de (1196) II. Kılıcarşan'ın oğlu Ankara Meliki Muhyiddin Mesud tarafından dört aylık kuşatma sonucunda teslim alındığında müstahkem küçük bir kasaba durumunda olmalıdır. Buranın asil büyümesi Türkmen beyliklerinin hâkimiyeti devrine rastlar. Bugün kasabada herhangi bir antik yapıya ait iz bulunmamasıyla birlikte Bizans döneminden kalma bazı

Safranbolu tarihi evlerinden biri

maddî kalıntılar tesbit edilmiştir. Kasabanın ana çekirdeğini oluşturan tarihî eserler ise ancak Candaroğulları dönemine XV. yüzyıl başlarına kadar inmektedir.

Bir süre Bizans idaresi altında kalan kalenin, Yazıcıoğlu'na atfedilen bir olaya dayanılarak 1304'te Gâzân Han'ın ölümünden sonra harekete geçen Candaroğlu Süleyman Bey tarafından Kastamonu ile birlikte ele geçirildiği belirtilir. Böylece Candaroğulları idaresine giren kale, Süleyman Bey'in yaptırdığı cami ve medrese sayesinde ilk sivil yerleşme yerine sahip olmuştur. Türkmen yerleşmeleri de kalenin bulunduğu tepe ile güney taraflarında olmuş, burası Kalealtı mevkiinden Câmi-i Kebîr'e uzanan yerleşme alanını belirlemiştir. 732'de (1332) buraya gelen İbn Battûta, Candaroğulları'na bağlı olan kasabayı tepe üzerinde kurulmuş küçük bir yerleşim yeri şeklinde tasvir ederek kalenin aşağısındaki medreseye (Süleyman Bey Medresesi) indiğini yazar. Kendisi kalede şehrin idarecisi "Süleyman padişah" oğlu Ali Bey ile görüşmüştür. Bu bilgiler, Candaroğulları döneminde kalenin dışına doğru kanyonun etrafına yayılmaya başlayan ve askerî önemini koruyan müstahkem bir kasaba halinde olduğunu ortaya koyar.

Kalenin Osmanlı idaresine ne zaman alındığı konusunda kesin bir tarih verilememektedir. Muhtemelen Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) kontrolü altına girdikten sonra Ankara Savaşı'nın ardından yeniden Candaroğulları'nın hâkimiyetine geçmiştir. II. Murad devrinde 826 (1423) savaşı sonu-